

A vallásügyi sérelmek történetéből.

(E század első fele országgyűlésein.)

(Második közlemény.)

A főrendeket a karok és rendek újabb üzenete sem volt képes meggyőzni, előbbeni javaslatuktól eltéríteni s újabb, harmadik választukat a következőkben adják meg: két ízben már bővebben kifejtették véleményeiket s indokaikat a törvény lelkéből merítették, váratlan volt tehát a karok és rendek újabb üzenetének tartalma. Az ebben kifejtett újabb indokok a főrendeket meg nem győzték, tehát sajnálattal, de egész őszinteséggel kénytelenek kinyilatkoztatni, hogy előbbeni „válaszuk tartalmához egész terjedésében ragaszkodnak“. Teljes bizalommal kérik a karokat és rendeket is, hogy ezen „felette nyomós“ tárgynak elintézését a főrendek javaslatának elfogadásával tegyék lehetővé.

A főrendek emez utóbbi választukat, az eddigi szokástól eltérőleg, hosszabb várakozás után adták meg a karok és rendek táblájának. Ez az eljárás, továbbá választuk tartalma is egész világosan elárulta, hogy a főrendek nem a kielégítő megoldáshoz vezetni akarják a vallási sérelmek ügyét, hanem újból a jövőre halasztani. A karok és rendek nem késlekednek a következő újabb, negyedik üzenetet küldeni a főrendekhez:

Tudják a karok és rendek, hogy ő felsége oly „intézeteket“ (törvényalkotásokat) ápol atyai jóságával, melyek a közboldogságot, közérdeket mozdítják elő. Azt is tudják, hogy ama vallásügyi kívánások — melyeket a karok és rendek, mint a nemzeti közakarat képviselői egybeforrvá, erős meggyőződés által lelkesítve, törvényjavaslat alakjában alkottak meg — csak akkor nyernek sikeres megoldást, ha a haza törvényhozó testülete egybehangzólag, tehát nem megcsönkítva terjeszti a fejedelem elébe. Annál inkább érzékenyen érintette a karokat és rendeket a főrendek azon eljárása, mely szerint újabban felhozott érveiket — az előbbeni szokástól eltérőleg — mellőzve, egyszerűen kijelentik, hogy eddigi véleményökben továbbra is megmaradnak. Kérik tehát a főrendeket, hogy legutóbbi üzeneteket tanácskozás tárgyává tegyék és az előterjesztett

javaslathoz hozzájárulni méltóztassanak. Végre megemlékezve legutóbbi üzenetök tárgyalásának hosszas elhalasztásáról, megjegyezni kívánják, hogy az eféle halasztások nem csak az eddigi szokással nem egyeznek meg, hanem az értekezést is szerfölött hátráltatják.

A főrendek ez újabb üzenetre már nem késnek a válaszzsal, de a karok és rendek kívánságának ez sem lehetett megfelelő, mert a helyett, hogy az üzenetben felhozott és meg nem ezáfoltt újabb érvek megvitatásába bocsátkoztak volna, egyszerűen előbbi válaszuk, különösen a második válasz tartalmát ismétlik. Elmondják, hogy akkor miben egyeztek meg az alsó táblával és miben nem. Ezeknek alapján oda nyilatkoznak, hogy az eddigi értekezések során is meggyőződhettek a karok és rendek arról, miszerint a főrendek „öntekintetöket“ is feláldozták az óhajtott egység kedvéért. Miután pedig a karok és rendek első üzenetök tartalmához ragaszkodnak, az utóbbi üzenetében felhozott újabb érvek nem bírták a főrendeket ellenkező nézetre: előbb kifejezett véleményöket továbbra is fentartani kénytelenek. Ragaszkodnak tehát második főrendi válaszuk tartalmához, kéri a karokat és rendeket is, hogy abba megnyugodjanak.

Nagyon természetes, hogy a karok és rendek (ha önmagukhoz hívek akartak maradni) nem hagyhatták szó nélkül a főrendeknek ezen válaszát, még akkor sem, ha már megunták volna a hosszadalmas és eredmény nélküli üzenetváltogatást. Nem késnek tehát ötödik üzenetökkal sem.

Ebben aztán kifejezik, hogy a főrendek második válaszában felhozott érvekre harmadik üzenetökbén bőven megfeleltek. Most tehát már azt várták volna, hogy a mélt. főrendek vagy megegyeznek velök, vagy legalább ellenérveiket előadják; de e helyett még legutolsó válaszukban is azzal foglalkoznak, hogy miben egyeztek meg a karokkal és rendekkel s miben nem. Jól tudják a karok és rendek, mindjárt a második főrendi válasz vételekor jól tudták, mik azok a pontok, melyekben a mélt. főrendek megegyeznek, de nagyon jól tudják azt is, miben nem egyeztek meg. Nem egyeztek meg a reversálisok teljes megszüntetésében s bár 1785-ben eltörölték azokat, nem ismerték el a reversálisok törvénytelen voltát és a fennálló sérelem valóságát, azt hozván fel érvül, hogy azok 1790 előtt és után is szakadatlan gyakorlatban voltak. Azt kívánják a mélt. főrendek, hogy a reversálisok a múltra vonatkozólag megmaradjanak. Tehát oly dolgokat akarnak törvényesíteni, melyek eddig törvényellenesek voltak.

Ennélfogva kifejezést adnak a karok és rendek annak, hogy ök sem a fennálló szent törvényekkel, sem a törzsökös szokásokkal és főkép az alkotmány lelkével nem tudják összeegyeztetni a főrendeknek ama szándékát, hogy akadályt gördítenek a nemzet közöshaja elé, midőn ez azt a fejedelem elé akarja juttatni. A karok és

rendek képviselői, helyzetöknél fogva, küldöiknek akarátát sem önmeggyőződéseiknek, sem valamely felsőbb behatásnak alá nem rendelhetik, hanem kötelességöket teljesítvén, küldöiknek akarátát továbbra is fenntartják. Ők tehát felkarolt ügyöknek igaz voltát a fejedelem, az egész művelt világ, a közvélemény és „a legkésőbb maradó” megbírálására bocsátani készek s ő es. kir. főhercezségét alázatosan kéri s a mélt. főrendeket is újból bizalommal felszólítják, hogy a karok és rendek annyiszor átküldött javaslatát magukévá tenni méltóztassanak.

A főrendek 55. ülésökből az előbbi kettőnél már kimerítőbb választ adnak a karok és rendek ötödik üzenetére, a melyben ők a reversalisoknak jövőre vonatkozó fentartását védik s a karok és rendek legutóbbi állításait hosszadalmasabban czáfolják. Erre vonatkozó válaszuk a következő:

Nem áll az, — mondják a főrendek — hogy 1785-ben a reversalisok általánosan eltöröltettek, mert József császár rendelete (melyre a tek. karok és rendek hivatkoznak) csak azon reversalisokra vonatkozik, melyek nélkül Mária Terézia idejében vegyes házasságokra összcadni nem is lehetett, de semmiképen nem vonatkozik azokra a reversalisokra, melyek minden erőltetés nélkül: teljes szabadsággal szolgáltatott ki. Elég bizonyosságot nyújt erre az időről-időre kibocsátott rendeletek bővebb vizsgálata. Nevezetesen: Mária Terézia fentebb említett 1769-diki tilalmazó rendeletét követte később II. Józsefnek 1782. május 16-án 3350. sz. a. kelt parancsolata, mely által a reversalisok csak annyiban szűntek meg, a mennyiben a vegyes házások reversalisok nélkül is összeeskethetők voltak. Erre vonatkozólag azután 1786. május 7-én 11,353. sz. alatt az határozottatott, hogy ha bármely reversalis érvényét illetőleg kérdés támadna, az legfelsőbb helyen bejelentendő. Különös figyelem fordítandó továbbá arra, hogy vajjon nem erővel eszközölték-e ki a reversalist, vagy tüstént a házasság után nem történt-e visszavonás e felek részéről.

Ilyen állapotban találta — folytatják a főrendek — az 1890. országgyűlés a reversalisokat. Midőn pedig amaz ismert XXVI. t. ezikk lérejtött, kérdést tettek a reversalisok felől is. Erre aztán 1791. nov. 14-én 14,075. sz. alatt kelt udvari decretum mellett maga II. Lipót — ki alatt az 1791. XXVI. t. ezikk hozatott és kire az 1790. országos iratok tanúsága szerint az ország önmaga bízza a különböző magyarázatokból támadott vitás kérdések eldöntését — parancsolta, hogy miután a reversalisok el nem töröltettek, azok teljes erejükben fentartassanak. Az előforduló kérdések elintézésére pedig az 1686. kibocsátott rendelkezés szolgáljon zsinórmértékül. És bár ezen rendelkezést több törvényhatóságnak tudtára adták, még sem panaszkodtak miatta. Csak akkor terjesztették elő felírásaikat előbb Gömörmege, később némely superintendentiák, a midőn 1792. szept.

25-én 21,098. sz. alatt kelt rendelet a katolikus gyermekek nevelését hátráló akadályok elhárítása érdekében napvilágot látott.

Mindezen felhozott körülmények tehát azt mutatják, hogy a tek. karok és rendek által említett eltörlés egyedül a kieroszakolt, de nem a teljes szabadsággal kiállított reversalisokra vonatkozik, mely utóbbiak II József előtt, — alatt, és — után is mind ekkoráig gyakorlatban voltak, még pedig az ország törvényhatóságainak tudtával és hozzájárulásával. E szerint a kérdéses reversalis-kötések — mivelhogy a szabadakarat e tekintetben semmi törvény által megkötve nem volt — sem a polgári, de még kevésbé a természet törvényeivel össze nem ütköztek; így törvényteleneknek nem is állíthatók. A főrendek tehát — törvény által akadályozva nem lévén — az egyesség kedvéért mindjárt hozzájárulnak ahhoz, hogy a reversalisok kiadása jövőre megszűnjék, de abba semmiképen sem egyezhetnek meg, „hogy a már ennek előtte, magános személyek közt, jó lélekkel, minden erőltetés nélkül, szabadon kötött egyezségek, melyeket a törvény nem csak nem tiltott, sőt azon kifejezéssel, *religionem patris sequi possint*‘ szinte megengedett, a szakadatlan szokás pedig pártolt, már most egy, a törvény természetével ellenkező, visszaható végzés által számos nemzetségek és házinépek csendessége felzavarásával egyszerre megsemmisíttessenek; és midőn a katolika vallást követő fél már házasságra lépven a kötött egyességnek voltaképen eleget tett, ugyanazon egyezségbe kikötött és kötelezővé vált feltétel alól a másik fél feloldoztasson.“

A főrendek eme válasza leérkezvén az alsótáblához, a karok és rendek azonnal újabb üzenet szerkesztéséhez látnak. És mint ebben kifejezik, örömmel nyúlnak az értekezés imént megszakított fonálához. További megállapodásaikat a karok és rendek a következőkben jelentik ki:

Nem oszthatják a főrendek által a reversalisok mellett felhozott újabb nézeteket, mikre ez alkalommal sem mulasztják el megadni válaszukat. Először is, a mi a reversalisok jövőre vonatkozó eltörléséhez esatolt záradékot illeti (hogy t. i. a egyes házasságnál az érdekelt felek csak szülői beleegyezés esetén kelhessenek egybe, míg t. i. 18. évöket el nem érték) megjegyzik, hogy ez az 1790. XXVI. t.-czikk 15. §-sa ellenére lenne megállapítva; tehát annak a törvényeziknek ellenére, melyet a reversalisoknak a múltira vonatkozó eltörlésével gátló akadályúl hoztak fel a mélt. főrendek.

A mi pedig a főrendeknek a kormányrendeletek rendelkezéseire épített következtetéseit illeti, a karok azt tartják, hogy ama kormányrendeletek épen a mellett bizonyítanak, miszerint a reversalisok nem törvény, hanem pusztán a kormány önkénye szerint, a rendeletek által jöttek divatba. A mélt. főrendeknek ezekből levont következtetéseit pedig annál kevésbé állhatnak meg, mivel az 1790. XXVI.

t.-ezikk minden előbbi rendeleletet megszüntetett, az 1790. után kiadott rendeletek pedig az ugyanazon évi XII. t.-ezikk ellenére keletkeztek. A mélt. főrendek meggyőződtek a reversalisok törvénytelen voltáról s azokat jövőre vonatkozólag ők magok is megszüntették. Hát vajjon ugyanazon okok, melyek a főrendeket ezen elhatározásra bírják nem épen úgy szólnak-e az ezelőtt keletkezett reversalisok eltörlése mellett is? A törvénytelen eszelekvés bárminő hosszú időnek lefolyása után sem válhatik törvényessé. De meg az nem férhet össze az emberiség legszentebb érdekeivel sem, hogy a házas társak — ha szinte szabad akarattal is — alkudozzanak egy még nem létező gyermek felől, mert azoknak a születendő gyermekeknek a természet is, de meg maga a törvény is teljes szabadságot ad ezzel a kifejezéssel: „religionem patris sequi possint“.

A főrendeknek amaz állítását pedig, hogy a reversalisok ellen senki panaszt nem emelt, megezáfolják az általok felhozott kormányrendeletek is, mert ezek épen a törvényhatóságoknak a reversalisok miatt tett felírásaikra keletkeztek. Ugyanazt czáfolják továbbá azon számtalan panaszos sérelmek is, melyeknek orvoslását az evangélicusok 42 esztendő óta sikertelenül sürgették a kormánynál. De a reversalisok érvényét már az 1790. esztendei törvényhozó testület sem ítélte elfogadhatónak, mit ez évi 47. országos ülés jegyzőkönyve bizonyít.

„Ily fontos okokkal vívattatik ki a reversalisoknak törvénytelenisége, még azon esetre is, melyben azok más, polgári szerződések gyanánt a házastársak szabad akaratjából keletkeznek. A hol pedig az olyatén szerződések végrehajtása az illető szülők akaratján kívül kormány által hatalommal parancsoltatik, nem létez ott polgári szabadság s eltíporva szenvednek az emberiségnek legérdekesebb jussai“.

Mindezeknek alapján tehát a karok és rendek el nem fogadják a főrendeknek a reversalisok tárgyában felterjesztett emez első pontra vonatkozó módosítását és a sarkizenetökben előterjesztett javaslatokhoz továbbra is egész kiterjedésében ragaszkodnak.

A főrendek a vallási sérelmek tárgyában tett öt üzenetváltás alatt már kifáradtak. A rendes vitatkozás folyamát tehát hatodik válaszukban ismét megszakítják, sőt teljesen el is vágják, mert már ez üzenetökben egészen röviden, minden újabb megokolás nélkül kijelentik a karok és rendek előtt, hogy többször kifejezett válaszukhoz továbbra is ragaszkodnak s a karok és rendek javaslatát el nem fogadják. Ha tehát a karok és rendek a főrendek javaslatait elfogadni ezután sem akarnák: más mód nincs hátra, mint hogy a két tábla közös megegyezésével már elhatározott pontokat ő felsége elé terjeszszék.

A karok és rendek 60. ülésökből küldik fel a főrendek rövid válaszára a 7. üzenetet a vallási sérelmek ügyében. Előadják emez üzenetökben, hogy ők sokat ígérő reményektől lelkesítve kezdték

meg ez országgyűlést, mert remélték, hogy elérkezett az idő, a midőn a törvény minden sérelme s az országon ejtett sebek orvosolva lesznek. Fájdalommal kell tehát látniok, hogy hat ízben tett izenet-váltások sem vezetett célra a vallási sérelmek megszüntetésénél.

A karok és rendek abba, a mit a mélt. főrendek legutóbbi válaszukban kifejeznek, hogy t. i. a két tábla közös megállapodásával már elhatározott pontok terjesztessenek föl ő felségéhez, bele nem egyeznek s „a 19. századdal, a tárgy szentségével s hazai törvényekkel ellenkező, a nemzetre s ez országgyűlési testre homályt hozó egységbe nem ereszkednek, sem sérelmet sérelemmel tetéző s a jelen és jövő kor kemény ítéletét maga után vonó törvény alkotásba soha részt venni nem fognak“. Ha tehát a sérelmek orvoslásának eredeti alakú felterjesztését még most is visszatartóztatnák a főrendek: a karok és rendek e tárgyra vonatkozó tárgyalást egész terjedelmében felfüggesztik és ragaszkodnak az 1790. XII. t.-czikk értelméhez. Ezen törvénynek pedig mindenféle önkényes magyarázatát és a törvény értelmével meg nem egyező rendelkezeket az egész haza színe előtt „kötelező erő nélkül valóknak“ nyilatkoztatják.

A további vitatkozásnak a karok és rendek fentebbi üzenetével vége szakadt; de a főrendek még egy hetedik választ is küldtek le az alsó táblára, hogy a rendek legutolsó üzenetét se hagyják megjegyzés nélkül.

E válasz szerint a főrendek nem félnek az utókor elbírálására bocsátani eljárásukat s a karok és rendek legutóbbi üzenetét tudomásúl véve ama vallási tárgy felett tartott tanácskozásukat ezen formában megszüntnek tekintik, „egyszersmind kijelentik, hogy ők hasonlóan az 1790. XII., de a fennforgó tárgyhöz alkalmaztatólag az azon esztendei XXVI. t.-czikkely értelméhez is előbbi izenetjéik folytatában szorosán ragaszkodnak.“

Végül kifejezést adnak a főrendek ama reményüknek is, hogy e tárgyat, mint országos sérelmet a karok és rendek annak idején a többi országos sérelmek során fogják felterjeszteni.

A vallásügyi sérelmek felett az 1832 – 36. országgyűlésen folytatott tárgyalások sorát így a karok és rendek nyolczadik és utolsó üzenete be is zárta. Ebben az üzenetben utalva arra, hogy a főrendek tartóztatták fel a vallásügyi sérelmek orvoslására tett javaslatoknak ő felsége elé terjesztését, kijelentik, miszerint ők e tárgyra vonatkozó értekezést nem megszüntették, hanem csak felfüggesztették. Annak meghatározása pedig, hogy „mely időben, mi sorral s mely alakban legyenek azok folytatandók? egyedül a karok és rendek törvényes hatósága köréhez tartozik“.

Az evangelicusoknak vallásbéli törvénytelen állapotát a főrendek magok beismerték, midőn a reversalisok érvényes voltát nem a törvény kötelező ereje, hanem a kormányrendeletek intézkedése által indokolták a mültra vonatkozólag fentartani.

Ezek kijelentése mellett a karok és rendek abba bele nem egyeznek, „hogy akármely több pontból álló sérelem az 1790. XIII. t.-czikkely ellenére megesonkítva terjesztessék fel“. Előbbi üzenetökben foglalt nyilatkozatokhoz állhatatosan ragaszkodnak.¹

Igy lón hosszás vitatkozás után az 1832—36. országgyűlésen az annyira sürgősen óhajtott vallásügyi sérelmek orvoslása a főrendek akadékoskodása folytán nem eldöntve, hanem a bizonytalan jövőre felfüggesztve.

IV.

A reversalisok ügye az 1832—36. országgyűlés után és az 1839—40. országgyűlésen.

Az a szabad szellem, mely az 1832—36. országgyűlést áthatotta, az egész ország érzületének és hangulatának tükre volt. Azok a fenkölt, lelkes beszédek, melyek a szabad szellem képviselőinek ajkairól elhangzottak, az egész országnak akaratát visszhangozták. A kath. papság észrevehette, hogy az idők megváltoztak; láthatta, hogy a karok és rendek táblája mint egy ember állott fel lelkesen a protestánsok elvett emberi jogainak visszaszerzése mellett. Hallhatták, hogy minő hévvel és lelkesedéssel küzdöttek az ország törvényes képviselői a reversalisok eltörlése mellett. De az 1832—36. országgyűlés után oly dolgokat is kellett tapasztalniok, hogy midőn a reversalist adott protestáns szülők gyermekeiket nem akarták a kath. vallásban nevelni s e miatt a papok a hatóságok közbelépését kérték, a hatóságok azt megtagadták; sőt a protestáns apákat is értesítették, hogy gyermekeiket a reversalis daczára is egész bátran nevelhetik az 1791. XXVI. t. czikk által számokra kijelölt vallásban. A püspökök e miatt a helytartó tanácsához folyamodtak, de a hatóságok törvényes eljárását itt sem változtathatták meg. Így aztán mind több és több lett a reversalis nélkül kötött házasság.

A katolikus püspökök ahoz nem voltak hozzá szokva, hogy a helytartótanács ne legyen segítségökre, midőn szerintök a katolikus egyház régi jogainak megőrzéséről volt szó szemben a többi felekezetekkel. Abban pedig a katolikus egyház jogait látták megsértve, hogy a vegyes házasságok ezentúl reversalis nélkül is megköthetők, vagy épen, hogy a kieszközölt reversalisok érvényben tartásához többé nem kapják meg a hatóságok segítségét. Nem volt tehát mit tenniök, mint hogy saját egyház-hatósági körükben intézkedjenek a protestánsoknak a vegyes házasságoknál gyakorlatba jött túlkapása (?) ellen.

¹ L. az üzenetváltozásokat az 1832—36. Országgyűlés Irásai. I. k. 65. 114—115. 185. 190 225. 236. 238. 240. 243. 248. 256—257. 312. és 314. lapjain.

Nem véve tekintetbe azt, hogy az idők szelleme már akkor egészen megváltozott, — pedig az 1832 36. országgyűlés eseményei nyíltan kifejezést adtak a változott időknek — a klerus magával az ország közvéleményével állott szembe. Lajesák nagyváradai püspök volt az első, ki, miután a reversálisok érvényének fentartásához a biharmegyei hatóságok segítségét több alkalommal hasztalanul kérte, 1839. márczius havában egy pásztori levélben azt rendeli megyéje papjainak, hogy a vegyes házasságokra ne adják áldásaikat, ha a protestáns apa reversalist nem adna arról, hogy minden születendő gyermekét a katolikus vallásban fogja nevelni. Eme rendelet nagy izgatottságot idézett elő nemcsak Biharmegyében, hanem az egész országban, mert az az 1790–91. XXVI. t. czikk rendelkezésével homlokegyenest ellenkezett; de meg újabb zavarokra is okúl szolgált, mert a vegyes házasságok elébe sok esetben valóságos akadályt gördített. Biharmegye nem is késett a püspök törvénytelen eljárása ellen azonnal óvást emelni s a fejedelemmél folyamodványban kérni a törvény illő megtartását, sőt a többi megyéket is felhívta a bihari törvényhatóság a törvény megtartásának sürgetésére ő felségénél. Mivel pedig a nagyváradai püspök rendelete az egész országban ingerültséget okozott és nem csak a liberálisok, hanem a conservatívek, sőt még a katolikus alsóbb papság nagyrésze is helytelenítette a nagyváradai püspök eljárását: a megyék egymás után küldözték ő felségéhez felírataikat ama törvenyellenes eljárás orvoslását sürgetve.

Sőt az irodalomban is felemlítésre méltó ellenzésre talált a nagyváradai rendelet. Ugyanis Csehi László előbb váci theologiai tanár, az egyházi tudományok és törvények nagy híré tudora, ebben az időben lelkész-kanonok egy értekezést írt, melyben a törvényekből vett erős érvekkel bizonyítja a nagyváradai rendelet helytelenségét. Csehi ezen munkáját ugyan nem nyomathatta ki, de kéziratban mégis közölte azt lelkésztársaival.

A nagyváradai püspök rendelete ellen oly sok oldalról jövő erős támadásnak volt legalább annyi hatása, hogy a példa nem ragadt a többi püspökökre, mert az egész országban még csak a rozsnyai püspök, Seitovszky bocsátott ki a nagyváradaihoz hasonló rendeletek papjaihoz.

De a kormánynak is érdekében állott a közelgő 1839–40. országgyűlés előtt ama két törvénytelen rendelet által felizgatott kedélyeket kissé lecsilapítani és kiengesztelni. Így aztán egy 1839. év ápr. 30-án kelt rendelettel tudomására hozza a püspököknek: „miképen az ágostai és helvét vallástételűek egyházi viszonyairól alkotott régibb törvényeket s így az 1790–91. XXVI. t. czikket is pontosan megtartani szándékozván“, mindazt mi a törvénytől eltér s a szokás által szentesített szabályokkal össze nem egyeztethető, jóvá nem hagyhatja, sőt „határozottan kívánja ő felsége, hogy ama törvények iránt mindenki oly engedelmességgel viseltesék, minőt

azoknak szentsége követel“. A püspököket ennél fogva a törvények megtartására „azon hozzátétellel inti ő felsége, hogy buzgalmukat legfelsőbb kívánataik teljesítésében ama készség szerint fogja mérlegetelni, melylyel e kötelességöknek megfeleleneknek“.

Igy alakúlnak a viszonyok az 1836. év után, hogy újabb bizonyosságot tegyenek a mellett, miszerint egy egész ország boldogsága és nyugalma kívánja a házassági jog szabályzását s előre látható volt, hogy a reversalisokkal elkövetett visszaélések világos törvény által való megszüntetése a legközelebbi országgyűlésen a munkaprogrammból semmiképen el nem maradhat.

Ily előzmények után nyílt meg az országgyűlés 1839-ben.

*

Azok a dolgok, melyek az 1832—36. országgyűlés óta a vegyes házasságok kérdésével történtek: nevezetesen a nagyváradi és rozsnyai püspöknek fentebb említett rendeletei s az ezek következtében az országban beállott zavarok, elégedetlenségek még élesebbé és elkeseredettebbé tették az 1839—40. országgyűlést, mint azt különben remélték volna. A rendek méginkább meggyőződtek a felől, hogy a vallás ügyét, különösen pedig a vegyes házasságok kérdését az országgyűlés elé hozni elkerülhetetlen. A történt dolgok után könnyen érthető volt az is, hogy a vallásügy most nemcsak az elmúlt országgyűlésen megszakított (s fentebb bővebben tárgyalt) fonalon lesz megvitatás tárgya, hanem az ismert püspöki rendeletek által beállott újabb sérelmeket, t. i. a reversalis megtagadása miatt eltiltott egyházi áldás nélkül kötött vegyes házasságok sérelmét is külön óhajtotta tárgyalni a karok és rendek táblája.

Ügy is lett. Előbb a ker. ülésen vitatták meg e tárgyat 1840. jan. 20—22 napjain, mely vita folyamán a fényes nevek egész sorával találkozunk.¹ A karok és rendek pedig 1840. év febr. 18-iki ülésekből terjesztették fel a főrendekhez első üzeneteket a nagyváradi és volt rozsnyai megyés püspökök ismert rendeletéből származott sérelmek miatt. Előadják ebben, hogy a nagyváradi „deák szertartású“ megyés püspök 1839. márcz. 15-én egy körlevelet intézett a hívők-höz, melyben őket arra oktatja, hogy a róm. katolikus vallás a vegyes házasságokat a lélekre nézve veszedelmeseknek tartja s azért az ilyen házasságoktól eddig is idegenkedett. A vegyes házasságokat tehát nyilván ellenzi, ha csak a protestáns apa reversalist nem ad arról, hogy minden gyermekét a róm. katolikus vallásban fogja nevelni. Ellenkező esetekben róm. kath. lelkésznek vegyes házasságot megáldani nem szabad. Máj. 27-én pedig egyházmegyéje papjaihoz bocsátott ki hasonló tartalmú rendeletet. Ugyanezt panaszolják a karok és rendek a volt rozsnyai, akkor már pécsi püspökről is.

¹ L. Sárospataki Füzetek VI. 1862. évf. 201 l.

Eme rendeletek — folytatja az üzenet — a vallás nevében nemcsak hogy kárhóztatólag szólnak a vegyes házasságokról, hanem azokat egyenesen bűnnek declarálják. A bűnnek bélyegét nyomják a polgári törvény rendeleteire, mert az 1890—91. XXVI. t. czikk nemesak megengedte, hanem pártolta is a vegyesházasságokat. Így a törvény által pártolt, de meg saját magok a kath. papok által is elfogadott vegyes házasságkötést kiáltják ki bűnös cselekedetnek; az olyan házasságkötést, a minőt ötven esztendőn keresztül magok a kath. papok is elősegítettek dispensatiokkal és egyéb egyházi hozzájárulásokkal.

De minő hatásuk lehet azoknak a rendeleteknek magokra a kath. hívókra is? Mert ha azt a két püspöki rendeletet igazokül s minden kétkedés nélkül fogadják el, akkor megátkozzák a törvényt, melynek pártolásán elindultak, megátkozzák azon egyházi férfit, ki házasságukat megáldotta. Ha pedig a rendelet tartalmát és az ötven éves gyakorlatot összeegyeztetni nem tudják bizonyára kételkedni fognak a rendelet igazsága felett, a mi könnyen a hit meglazulására, vagy épen vallástalanságra vezethet. A karok és rendek tisztelik mindenkinek lelki meggyőződését s hiszik, hogy ama körlevelek a vallásos buzgalom szerfölötti hevétől származnak: mégis mivel amaz egyházi rendeletek törvénybe ütköznek, tehát sérelmesek, erkölcsi követelményeikre pedig felette károsak, szükségesnek látják ő felségét felíratban kérni: méltóztassék a törvényeknek a vegyes házasságról szóló rendeletét egész terjedelmében megtartani s a törvénybe ütköző rendeleteket megsemmisíteni.

A karok és rendek üzenetökhöz egy felíratú javaslatot is csatolnak, melynek ő felsége elé terjesztését kéri a főrendektől.¹

A főrendek márcz. 6. és 7-én tárgyalták ez ügyet² és megadva válaszukat az üzenetre, az 12-én már az országos ülés elé kerül. Ezen válaszban a mélt. főrendek kifejezik mennyire óhajtandó lett volna, hogy a karok és rendek ezt a tárgyat ne hozzák országgyűlés elé. Nem volt ez kívánatos először azért, mert e sérelmek már ő felsége elé vannak terjesztve a megyék által; nem volt másodsor azért sem, mivel az áldás — mint egyházi szertartás — kizárólag az egyház hatáskörébe tartozik s „kizárólag az egyház sajátja“, így annak megtagadása törvény sértésnek nem declarálható. Az 1790—91. XXVI. t. czikk csak azt rendelí, hogy a vegyes házasságok mindig róm. kath. lelkész előtt kötendők meg. E törvényben az áldásról szó nincs (a minthogy nem is lehet), tehát az áldás megtagadása sem lehet az 1790—91. XXVI. t. czikkbe ütköző cselekedet, mert az áldás nélkül — de különben a lelkész és kellő tanúk jelenlétében —

¹ L. ennek megvitatását a karok és rendek orsz. ülési jegyzőkönyve II. 51—64 l.

² L. a tárgyalás lefolyását főrendi Napló 73—115 l.

megkötött házasságok is törvényesek. Kérik tehát a karokat és rendeket, hogy e tárgyat a tanácskozás rendjéről levenni sziveskedjenek és gondoskodjanak inkább oly törvényes rendszabályok szerkesztéséről, „melyek a különböző vallások elvei megóvása mellett, egyrészt a vegyes házasságokat az említett törvény rendelete szerint minden akadályok ellen ezentúl is oltalmazzák; másrészt pedig az egyházi rendet minden lelkiismereti erőltetés ellen biztosítsák“.

Bár ez üzenettel a karok és rendek nem elégedtek meg, de mivel e tárgyban a főrendek válasza után egyezséget nem reméltek, már a máj. 5-iki kerületi ülésben levették azt napirendről.

Sokkal hosszabb volt azonban és talán eredményesebb is a megelőző 1832 - 36. országgyűlésen felfüggesztett vallásügyi sérelmek — főképen a reversalisok — tárgyában tartott vitatkozások menete.

A reversalis-ügy tehát újból szőnyegre került. Beöthy Ödönnek, Bihar megye fenkölt lelkü követének az elmúlt országgyűlésen tett jövendölése teljesült ez által, a midőn a reversalis-ügynek napirendről történt levételét ezekkel a szavakkal kísérte: „nem halt meg a leányzó, csak aluszik“.

Az 1839. okt. 21-iki kerületi ülésen került legelőször újból szőnyegre a vallási sérelmek ügye. Szinte magok sem tudják a követek, miért bocsátkoztak újabb tárgyalásba a múlt országgyűlésen annyira kimerített reversalis-ügy felett. Hiszen még a káptalani követek sem igen ellenzik az elmúlt országgyűlés határozata értelmében terjeszteni fel az üzenetet, bár az egyház nevében most sem mulasztják el dogmatikai nehézségeiket felemlíteni. Bőven megfelelnek aztán nekik Csongrád, Borsod, Abaúj, Zala, Sopron stb. megye követei: Klauzál Gábor, Palóczy, gr. Péchy Manó, Deák Ferencz, Nagy Pál személyében. ¹ A teljes viszonyosságot s nem pusztán a sérelmek orvoslását óhajtják e követek. „Minek halasztgatni a tökéletes reciprocitas kimondását — mondja Nagy Pál — úgy is ki fogja ezt vívni a világ előbb-utóbb!“ Hazafias meggyőződéssel nemzeti érdekből követelik a teljes egyenlőséget, a vallás és lelkiismeret szabadságának sérthetetlen szentségét. „Tudják azt a főrendek — hangoztatja Péchy Manó — hogy korántsem a külbefolyás és erőszak, hanem a hazánkban létező egyenetlenség és bizalmatlanság lesznek polgári létünknek, nemzetiségünknek sirásói. Nem lehet tehát feltenni, hogy a mélt. főrendek a vallás szabadságának kivívását, mint a közértelem s a hazának ezen alapuló boldogságát tovább hátráltassák“. A javaslat felett aztán az 1832—36. országgyűlés megállapodásai értelmében határoznak. ²

¹ Beöthy Ödön e tanácskozás alkalmával megyéjében lévén elfoglalva, nem lehetett tanúja a „leányzó“ ébredésének.

² Ld. a ker. ülés ide vonatkozó tárgyalásait: Sárospataki Füzetek 1860. IV. évf. 820 l.

Hasonló értelmű az országos ülés határozata is, melynek eredménye 1839. év nov. 9-én kelt üzenete. Ennek bevezetésében hangsúlyozzák, hogy a vallásbeli sérelmek orvoslását oly szükségesnek tartják, „valamint magát a lelkiismeretnek belső szabadságát szentnek és sérthetetlennek.“ Az ember a lelkiismeret legszentebb jogáról nem mondhat le, s méltán várhatja, hogy az számára törvény által is biztosíttassék. Ez volt célja a bécsi és linezi békekötéseknek, melyek alapját képezik az 1790—91. XXVI. t.-czikknek.

Áttérnek azután a karok és rendek a sérelmek elősorolására, illetve a sérelmek orvoslása céljából szerkesztett törvényjavaslatra, melynek első pontja ismét a reversalisok eltörlését tartalmazza. A reversalisok eltörlését most is azzal indokolják, hogy azok a bécsi, linezi békébe és az 1790—91. XXVI. t.-czikkbe ütköznek. Majd megemlékeznek a főrendeknek a múlt, 1832—36. országgyűlésen felhozott indokáról, melyszerint a reversalisok teljes eltörléséhez azért nem járúlhattak hozzá, mert (mint mondták) azokat magán szerződéseknak tekintik s mint ilyeneket nem tarthatják törvénybe ütközőknek. Emez állításnak megdöntésére a karok és rendek üzenetükben feltűntetik a magán szerződések és reversalisok között lévő lényeges különbséget.

A reversalisok — mondják a kk. és rendek — felette különböznek „minden egyéb kötéstől“, mert a magán kötések tárgya csupán polgári hasznot hajtó dolog, vagy külső eselekvés lehet; formájára nézve pedig nem egyéb, mint két szerződő fél szabad egyezsége, a mely egység kölesönös megegyezéssel bármikor felbontható. A reversalisoknak pedig még tárgyük sincs, minthogy azok olyan egyének vallásáról intézkednek, kik még nem is léteznek. Továbbá a reversalisok kötelező ereje, vagy megszűnése nem az illető felek megegyezésétől függ, mert azokba egy, a magán szerződésben nem létező, kívül eső befolyás avatkozik. Így tehát — mivel a reversalisok magán szerződések nem lehetnek — azokat, mint olyanokat, védelmezni és érvényben tartani nem is lehetséges. A reversalisok fennmaradása így már csak a vallásos nevelést szabályozó rendeletek által védelmezhető. De ezen rendeletek, a mennyiben az 1790—91. XXVI. t.-czikket megelőzték, ez által eltöröltettek; a mennyiben pedig azután keletkeztek, az ugyanaz évi XII. t.-czikk ellenére fenn nem állhatnak. Egyébként a mélt. főrendek a reversalisoknak jövődre vonatkozó eltörlésébe már beleegyeztek s remélik a karok és rendek, hogy az ezelőtt kiadott reversalisok általános megszüntetését sem fogják továbbra ellenezni, sőt abba is beleegyeznek, hogy a vegyes házassági személyek 18 éves koruk előtt is köthessenek házasságot szülői beleegyezés nélkül.

Ezen üzenetükhöz a karok és rendek még két más okmányt is csatolnak. Emlékezve ugyanis az 1832—36. országgyűlés hosza-

dalmas tárgyalásaira, melyek a vallásügyi sérelmek annyira óhajtott orvoslását hét üzenetváltás után sem eszközölték: most üzenetök mellé még egy felírasi — és egy törvényjavaslatot is esatolnak, melynek ő felsége elé leendő terjesztését kéri a főrendektől.

A „felírasi javaslat“-ban már az 1832—36. országgyűlés tárgyalásaiból ismert okokkal védik a maguk igazait s kéri a többi sérelmek orvoslása mellett a reversalisok eltörlését a felséges uralkodótól. A nov. 11-én elfogadott törvényjavaslatban pedig formulázott 15 pontot foglalnak össze, melyek közül a reversalisok eltörlését magában foglaló 1. §. így hangzik:

„A vallásos reversalisok, vagyis a születendő gyermekek mily vallásban neveltetések eránti kötelezések erő nélküliek s azok tekintetéből akár eddig eredett és pedig függőben lévő, akár ennek utána támasztható mindennemű vallásbéli követelések teljesen és tökéletesen megszüntetnek“.

A főrendeknek a karok és rendek emez üzenetére adott válasza 1840. jan. 16-án került tárgyalás alá az alsó táblán. Válaszukban odanyilatkoznak a főrendek, hogy a reversalisok az 1790—91. törvény előtt is gyakorlatban voltak s az említett törvény által el nem töröltettek, minélfogva állandóan gyakorlatban voltak azután is, így azokat „olyanoknak, melyek a semmiség vétkét már magokban foglalják“, továbbra sem tekintik. Mégis az egymáshoz való közlekedés okaért s mivel épen törvény által magokat akadályozva nem érzik, ezentúl is beleegyeznek abba, hogy a jövőben kiadandó reversalisok érvényteleneknek nyilváníttassanak. De már abba, hogy az ezelőtt minden erőltetés nélkül kötött reversalisok is érvénytelenek legyenek, sem ő cs. kir. főherczegsége, sem a mélt. főrendek bele nem egyezhetnek. Nem tehetik, hogy a szabad egyezséggel kötött s a törvény által nem tiltott, a folytonos gyakorlat által pedig megerősített egyezséget a törvény természetével ellenkező visszaható végzés által megsemmisítsék s ez által „számos nemzetségek és háznépek békességét felzavarják“.

Mindazon aggodalmak megszüntetése okából azonban, melyeket a reversalisoknak nemzedékekre is visszaható ereje következtében előállható vizálykodások szűlnék a karok és rendek lelkében: a főrendek annak kijelentésétől nem idegenkednek, hogy az eddig kiadott reversalisok alatt álló gyermekek — ha 18 éves korukat elérték, vagy a leányok férjhez menetelők esetén előbb is — a reversalisok miatt többé vallásos kérdés alá ne vétessenek. Ahoz pedig, hogy „az érett koron alúl lévő gyermekeknel“ vegyes házassághoz szülői beleegyezés kívántassék, a főrendek most már nem ragaszkodnak.

A főrendek tehát már némi — bár nem a dolog lényegét illető — engedékenységet mutatnak. A karok és rendek táblája

azonban ennyivel meg nem elégedhetett. És bár ők több üzenetökben a múlt országgyűlésről és ez országgyűlés első üzenetében a főrendek minden érvét józan, logikus okoskodással megegyeztetik: mégis egyrészt, mivel a főrendek amaz engedményét újabb lépésnek vehették a teljes megegyezés felé, másrészt pedig, hogy az ő utóbbi válaszuk némely kifejezésére is megadják a feleletet, újabb üzenetet szerkesztenek.

1840. február 18-án küldik fel a főrendekhez második üzeneteket „a vallásbeli sulyok és nehézségek tárgyában“. Ebben kiemelik a karok és rendek, hogy midőn ők a reversalisoknak a múltra vonatkozó eltörlését is óhajtják, épen abból a szempontból indúlnak ki, a mit a mélt. főrendek is magok előtt tartanak. És ez a közös béke és a házi esend megőrzése a családban. A karok és rendek épen eme közösen elismert szempontra való tekintettel nem akarják, hogy azon személyeket, kiket a reversalisok értelmében róm. katolikus vallásban neveltek, akaratok és meggyőződésök ellenére az evangéliumi vallás követésére kényszerítsék. A karok és rendek csak azt óhajtják, hogy a még függőben lévő, vagy ennek utána támasztható mindazon vallásbeli követelések megszűnjenek, melyeket az adott reversalisok miatt akár a szülők, akár a gyermekek ellen indítottak. Továbbá azt kívánják, hogy a reversalishoz fogva róm. katolikus vallásban nevelt egyéneknél — ha idővel vallásos meggyőződésök változnék — a reversalisok ne szolgáljanak akadályul az áttérésben. Az ily értelemben hozandó törvénynek nem volna visszaható ereje; ha pedig a reversalisok a múltra nézve érvényben maradnának a főrendek által óhajtott törvényes rendelkezés által, épen ez a törvény lenne felruházva visszaható erővel. Mert az 1790—91. XXVI. t.-cikk által eltörölt s azóta tehát ezen törvény ellenére gyakorolt reversalisok visszahatólag törvényesítettnek.

A mi végül a mélt. főrendek amaz észrevételét illeti, hogy a reversalisok a hosszas gyakorlat által már törvényesekké váltak, erre a karok és rendek az elmúlt országgyűlésen megfeleltek. Most röviden még csak azt jegyzik meg, hogy a reversalisok ellen — melyek az 1790—91. XXVI. t.-cikk alkotása után az ugyanez évi XII. t.-cikk¹ sérelmével kiadott rendeletek alapján újlag gyakorlatba hozottak — nem csak az evang. superintendenciák, hanem a törvényhatóságok is minden esetben ismételve felszólaltak. Nem fogadhatnák el tehát ez okból sem a főrendeknek azon véleményét, hogy a reversalisok a hosszas gyakorlat által törvényes erőt nyertek; de meg egyáltalában nem ismerhetnek el a karok és rendek olyan elvet, hogy a mi valóság szerint törvénytelen, bármely oknál fogva

¹ Az 1890—91. XIII. cikk arról szól, hogy az ország törvényeit maga az országgyűlés magyarázhatja. A reversalisokat fentartó rendeleteket pedig az 1890—91. XXVI. t.-cikk önkényes magyarázata alapján bocsátották ki.

is törvényes erővel ruháztassék fel. Ez újabban előadott okoknál fogva is ragaszkodnak a karok és rendek az előbbi üzenetökben közölt törvényjavaslathoz, mi szerint a reversalisokat mind a múltira, mind a jövőre nézve eltörölni kívánják.

Márcz. 15-én erre is megérkezik a főrendek válasza, de ez sem viszi előbbre a reversalisok ügyét, mert újból csak annak ad kifejezést, hogy a főrendek a már eddig kiadott reversalisok eltörléséhez hozzá nem járúlhatnak. Nem látják ugyanis beigazolvva a karok és rendek újabb üzenete által sem, hogy a reversalisok múltira vonatkozó eltörlése a családi nyugalom és egyetértés megzavarása nélkül eszközölhető lenne. Ezt annyival kevésbé remélhetik, mint-hogy szerintök a reversalisok alapja nem annyira parancsoló rendeletekben, mint inkább a szabad akaratban és elhatározásban van.

A karok és rendek ez országgyűlés vitatkozásaiából is beláthatták már, hogy e tárgy a vitatkozások által teljesen ki van mérítve s arról is meggyőződtek, hogy a főrendek sem átküldött ezáfoló üzeneteket további részletes megvitatás tárgyává nem teszik, sem pedig a reversalisok teljes eltörlésébe beleegyezéseket nem adják. Hogy tehát ne legyenek kénytelenek újból csak meddő üzenetváltásokkal fejezni be az országgyűlés vallásügyi tárgyalásait, harmadik üzenetökben az egyezkedést más irányban próbálják lehetővé tenni. Újabb indoklással még ez alkalommal is kéri ugyan a reversalisok a múltira vonatkozó eltörlését és a legutóbb e tárgyban szerkesztett törvényjavaslat elfogadását; de most már hozzáteszik azt is, hogy ha a mélt. főrendek most sem egyeznének bele a reversalisok múltira vonatkozó eltörlésébe, egy újabb törvényjavaslat elfogadásához kéri a főrendek beleegyezését, hogy a reversalisok sok ezer család nyugalomát felzavaró kérdésének valahára vége szakíttassék.

Felterjesztett törvényjavaslatuk a következő:

„1. §. A vallásos reversalisok, azaz a születendő gyermekek mely vallásban neveltetésük eránti kötelezések erónélkülieknek nyilatkoztatnak.“

„2. §. Házastársak között ez előtt készült reversalisokra nézve innen jövőre vonható minden erősség vagy következtetés nélkül az rendeltetik, hogy azok minden egyéb befolyás kizárásával magok a házastársak kölcsönös megegyezésével erónélküliekké válván, különben ha családrtság, erőszak vagy külső befolyás nem járult hozzájuk, az olyatén reversalisok mellett eddig valósággal a róm. catholica vallásban élő személyek, valamint azon vallásban már beavatott gyermekek is a róm. catholica vallásban születteknek tekintessenek.“

„3. §. Viszont az evangelica vallásban élő személyek, valamint azon vallásba már beavatott gyermekek a reversalisoknál fogva vallásos kérdés alá ne vétessenek.“

Világos e javaslatból, hogy a karok és rendek a főrendek által oly sokat hangoztatott elv szerint óhajtották a reversalisok rég óta

bolygatott ügyét megoldáshoz vezetni, mely szerint a teljes szabadsággal, tehát kényszerítés nélkül létrejött reversalisok minden következményükkel együtt maradjanak érvényben a múltra vonatkozólag, de a kényszerűségből adott reversalisok ugyancsak minden következményükkel együtt szűnjenek meg a múltra vonatkozólag is. Tehát ez újabb törvény javaslat világosan ezt mondja a főrendeknek: jól van, a mennyiben a reversalisok szabadon, erőltetés nélkül jöttek létre a múltban, maradjanak érvényben; de a hol a szabad elhatározás nem állott fenn, a hozandó törvény erejénél fogva szűnjenek meg a reversalisok a múltra vonatkozólag is.

Hogy azonban a főrendek fentebbi érvelését, melylyel a reversalisokat úgy védelmezték, mint önként adott kötelezvényeket — nem az igazi belső meggyőződés sugalta: kitetszik ez utolsó üzenetre adott válaszukból. Eme harmadik válaszban ugyanis a karok és rendek által felterjesztett törvényjavaslat első szakaszát a reversalisok jövőre vonatkozó eltörlése tárgyában elfogadják ezzel a kis betoldással: „ezentúl kötendő“ kötelezések stb.; de a 2. és 3. §.-okat (melyek épen a főrendek felfogását adták formulázott javaslatban) kifogásolták. Mert abba nem egyezhetnek bele a főrendek, hogy a keletkezésök alkalmával változhatatlanul kötelezőknek ismert reversalisok a felek kölcsönös megegyezése esetén törvény szerint is érvénytelenekké váljanak. Ez rendesen a gyengébb fél kárára és mint többször hangoztatták, a házi esend és béke veszélyeztetésére történnék. Kérik ennél fogva a karokat és rendeket, hogy az eddig kiadott reversalisok érvényben tartásához hozzájárulni szíveskedjenek.

A karok és rendek ápr. 24-én újabb, negyedik üzenetökben megegyeznek az „ezentúl kötendő“ szavak beiktatásába, de egyszersmind kijelentik, hogy az eddig kiadott reversalisokra nézve előbbi nézeteik mellett maradnak. A reversalisokat a múltra vonatkozólag sem ismerhetik el törvényesnek, annyival inkább nem, mivel magok a főrendek is belátták, hogy azok törvényben nem gyökereznek. Végül megjegyzik, hogy az első szakaszhoz hozzá kívánják csatolni azt a részt is, mely szerint 18 éves életidőn túl senkit vallásos kérdés alá venni nem lehet. E szerint a reversalisok eltörlését tartalmazó 1. §.-t így bővítik: „A vallásos reversalisok, vagyis a születendő gyermekek mely vallásban neveltetések iránti ezentúl kötendő kötelezések erő nélkülieknek nyilatkoztatnak, kijelentvén egyébaránt, hogy azok, kik 18 éves koruk eléréséig az evangelica vallásban neveltettek, a nőszemélyek pedig férjhez menetelők után, habár ezen időkort még el nem érték is, sem magok, sem maradékaik vallásos kérdés alá nem vétethetnek“.

A karok és rendek a 2. és 3. §.-okat azon megjegyzés mellett, hogy a reversalisokat a múltra nézve sem ismerhetik el törvényesnek, ez úttal kihagyják.

A főrendek ápr. 30-án adott negyedik válaszukban kijelentik, hogy a karok és rendek utóbbi üzenetében foglalt amaz állítást, mintha a mélt. főrendek magok is beismerték volna, hogy a reversalisok törvényben nem gyökereznek, ők el nem fogadhatják. Mert a főrendek a reversalisokat, mint a törvény által adott szabadság mellett keletkezett kötésekét folyvást védték s a múltra nézve továbbra is fentartani kívánják.

Az első szakaszt pedig — mivel annak második részében említett esetek nem csupán a reversalisokból keletkezhetnek — két szakaszra óhajtják osztani. Még pedig úgy, hogy az 1. §. a „nyilatkoztatnak“ szóval legyen befejezve; a 2. §. pedig így kezdődnék: „Kijelentetik, hogy azok, kik 18 éves“ stb. Ebbe a karok és rendek is beleegyezésüket adják 1840. máj 5. újabb üzenetök szerint. Így a reversalisoknak jövőre vonatkozó eltörlése valahára közös megállapodás által létrejött törvényjavaslatba szerkesztve lett. A múltra vonatkozó reversalisok eltörlését azonban — a 2. és 3. §. teljes elhagyásával — ismét felfüggesztették a karok és rendek. Ők ugyanis, tanulva a múltak történetéből inkább teljesen levették azt a napirendről, mintsem megalkudva fél rendszabályok hozatala által ügyöknek ártsanak. Igaz meggyőződésüket tehát továbbra is fentartva, jobb és szerencsésebb időkre halasztják e kérdés megoldását.

Így a reversalisok sokat bolygatott kérdése majdnem egy évtized után és két országgyűlésnek hosszas vitatkozásai, tizenkét izenetsváltása eredményeként a következő két szakaszban lőn megállapítva a két tábla által: „A bécsi és linezi békekötések alapján az 1790—91. XXVI. t.-czikk következőkben bővítették s illetőleg módosították“:

„1. §. A vallásos reversalisok, vagyis a születendő gyermekeknek mely vallásban neveltetésük iránt ezentúl kötendő kötelezések erő nélkülieknek nyilatkoztatnak“.

„2. §. Kijelentetik, hogy azok, kik 18 éves koruk eléréséig az evangelica vallásban neveltettek, a nőszemélyek pedig férjhez menetelők után, habár ezen időkort még el nem érték is, sem magok, sem maradékaik vallásos kérdés alá többé nem vétethetnek“.

Az így, közös megállapodással felterjesztett törvényjavaslat 1840. máj. 7-én jutott el a fejedelemhez. Most már egyedül az ő elhatározásától és jóváhagyásától függött, hogy az 1839—40. országgyűlés XXI. t.-czikk két első pontjában foglalt reversalisra vonatkozó törvényjavaslat valósággal is törvénynyé váljék.

A királyi válasz máj. 11-én érkezett le, mely a megfontoláshoz szükséges idő rövidségét adván okúl, elodázta a törvényjavaslat szentesítését — ad Graecas Calendas.